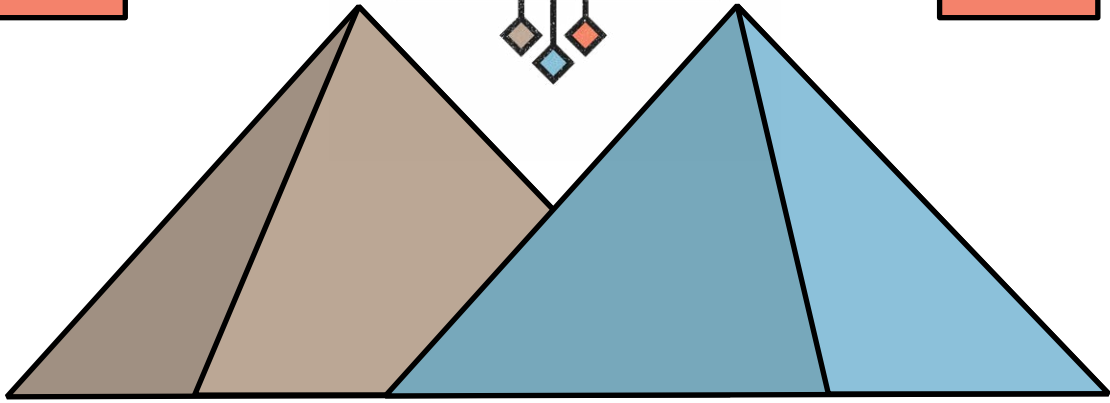
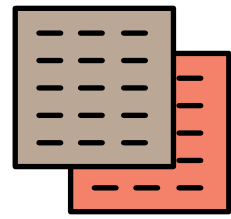
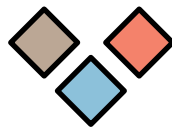

הדר
HADAR
תורה · עבודה · חסד

גאזולה אריכתא

מאמרים בתקווה לגאולה

פסח תשפ"ד

כולל
לוח ספירת העומר
והפעלות לילדים
לליל הסדר

מכון הדר ישראל

ר' ד"ר אביטל הוכשטיין נשיאת מכון הדר ישראל
אורית רפל-קרויזר מנהלת מכון הדר ישראל

חוברת פסח

עורך: ר' ד"ר ג'ייסון רוגוף

עורך לשון: רן חורי

עורך מאמר "עכשיו תעשו אותו לצורך": עמרי שאשא

עיצוב גרפי: זליגר שומרון

עיצוב לוח ספירת העומר: רייצ'ל ג'קסון

מתרגמת: שיפרה ויגודה

רכזת תכניות ופיתוח: אליענה בייער גמולקה

כותבי מאמרים: ר' ד"ר אביטל הוכשטיין, ר' ד"ר ג'ייסון רוגוף, ד"ר ציביה פרנק ויגודה,

ר' ד"ר איתן טוקר, ר' אבי שטראוסברג

© כל הזכויות שמורות למכון הדר.

ניתן להעתיק ולצלם למטרות לא מסחריות.

מכון הדר ע"ר

עמק רפאים 63, ירושלים, 93141

טלפון: 02-5633782

אתר: mechonhadar.org.il

לפרטים או מידע על אודות מכון הדר ישראל: israel@hadar.org

פסח

הוא החג של סיפור גאולת העם היהודי. אך כאשר אנו מעמיקים בתוך הנרטיב המתפתל של עמנו - במיוחד בימים האלה - אי אפשר להתעלם מכך שהגאולה אינה נקודה סטטית בהיסטוריה. יציאת מצרים היא רק פרק אחד בסיפור ארוך ולעיתים מייגע, שעדיין מתפתח לפנינו. גאולה אינה אירוע חד־פעמי, אלא תהליך שנמתח מהמקורות הרחוקים ביותר בעברנו ועד לתחזיות הרחוקות ביותר שבעתידנו. את הסיפור שלנו אפשר באמת לספר רק בתור "גאולה אריכתא" - גאולה ממושכת ומתמשכת. בחוברת זאת אנו מזמינים אתכם להרהר איתנו על סיפור הגאולה הרב־גוני שלנו. הצטרפו אלינו להתבוננות במשמעותה של יציאת מצרים, החל מן הפעמים הראשונות של גאולת עמנו, דרך מקומה בחיינו היום, ועד לביטויים השלמים ביותר של הגאולה, שכולנו תקווה שעוד יגיעו לעולם. נתפלל שנוכה כולנו לראות בבירור יותר את מימוש הגאולה הארוכה.

צוות הדר

מכון הדר משמש בית לקהילות וליחידים השואפים לדרך חיים יהודיים של תורה, עבודה וחסד - דרך חיים המשקפת ערכים של שוויון, מחויבות ולימוד תורני המחובר לחיים, ומתאפיינת בהתנהלות הלכתית אמיצה, שאיננה מנותקת מאתגרי החיים והשעה. מגוון הפעילויות המתקיימות במכון הדר משקפות את ערכי היסוד האלו ומספקות מקום ללימוד אשר אינו מתפשר על רצינות, עומק או איכות הלימוד התורני ואשר מניב קול יצירתי ורלוונטי.

"עכשיו תעשו אותו לצורך, לדורות תעשו אותו לזכרון"¹

על תפקידו הייחודי של דור העתיד באירועי ההווה

הר' ד"ר אביטל הוכשטיין

איך להתקיים בתוך אירוע קיצוני שכבר בהווה שלו ברור שהוא יהיה בעל משמעויות היסטוריות? פרק יב בספר שמות משלב תיאורים של יציאת מצרים עם הנחיות ההנצחה והזיכרון העתידיים. שילוב זה מעיד על מודעות בזמן אמת לחשיבות האירוע ועל אמונה ושאיפה שתהיה לו השפעה מתמשכת על הדורות הבאים. קריאה צמודה של הטקסט מעניקה לנו מבט רלוונטי מתמיד על בניית מסורת בתוך הווה סוער.

וממשיך שוב לעתיד ולדמיון, וחוזר חלילה. החלק הראשון בפרק הוא ציווי של הקב"ה למשה ואהרן שמתרחש בראש חודש ניסן, ומתייחס לשבועיים שבין א' ניסן ועד לליל יציאת מצרים, החל מתחילת החודש ("הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֹדְשִׁים"; שמות יב, ב), דרך י' בניסן ("דַּבְּרוּ אֵל כָּל עַדְת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֵׁה לְבֵית אָבֹתָ; ג), ועד לאירועי הארבעה עשר (ו). שם מתרחשת הקפיצה הראשונה, והקב"ה מצווה על אותם האנשים לחוג את היום הזה גם בעתיד:

"וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן וְחֻגְתֶּם אֹתוֹ חֹג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם" (יד). משם קפיצה חזרה להווה – "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכְּנו וְקָחוּ לָכֶם צֹאן..." (כא), ושוב חזרה לעתיד: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה לְחֻק לָךְ וּלְבְנֶיךָ עַד עוֹלָם..." (כד). ההלוך ושוב הזה מתרחש פעם שלישית בפרק, בחזרה אחורה לתיאור ההווה: "וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה..." (כט), ושוב לתיאור העתיד: "... הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לַה' שְׁמַרְתֶּם לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתֵם" (מב).

סיפור יציאת מצרים כפי שהוא מסופר בפרק יב בספר שמות שלובים זה בזה תיאורים של שני מישורים נבדלים. האחד הוא יציאת מצרים ההיסטורית, יחד עם הימים הקודמים לה, והמישור השני הוא אירועי ההנצחה והזיכרון העתידיים ליציאת מצרים. בלשון חז"ל נאמר שמופיעים בפרק יחד תיאור "פסח מצרים", שחיטת הקרבן והיציאה עצמה, ותיאור "פסח דורות", אותו פסח שייחג כל שנה בעתיד. השילוב מעיד כנראה על הנחה, תקווה או קבלה שאירוע זה יהפוך להיות היסטורי. הדבר מייצר תחושה של מודעות בזמן אמת, בזמן האירוע עצמו, לנוכחות באירוע בעל עוצמה ומשמעות שתגלוש מעבר להווה שבו הוא מתקיים, אירוע שידרוש זיכרון. נוצר הרושם של משתתפים הייתה פרספקטיבה כמעט חיצונית לעצמם. הם חוו את ההווה ובו בזמן דמיינו את העתיד, דמיינו את עצמם ואת הדורות הבאים זוכרים אותם.

הפרק נע מתיאור יציאת מצרים לציווי על אירועי הנצחה וזיכרון, חוזר לתיאור המציאות במצרים

1 חוקוני, שמות יב:ד.

מה ש"שולפים", אלא פעולה המתרחשת בהווה ויכולה לתת לעבר טעם ומשמעות עכשוויים (ותודה למוטי זעירא).

ג. שמירת העבר: השמירה מלווה לא רק את ההווה והעתיד, אלא גם נותנת פרספקטיבה - מושכת אחורה לפני ההווה:

"וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה... וַיְהִי בְּעֶצְם הַיּוֹם הַזֶּה יִצְאֹה... לֵיל שְׁמֵרַיִם הוּא לָהּ לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לַיהוָה שְׁמֵרַיִם לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם"

(מ-מב.)

כך גם ההווה עצמו מובן ומקבל משמעות מתוך הקשר היסטורי - הוא לא רק נקודת התחלה, והוא איננו מתרחש בוואקום. הוא משמעותי מתוך הקשר העבר שלו.

כאמור, השמירה היא "לְחַק לָךְ וּלְבְּנֵיךָ עַד עוֹלָם" (שם, כד). כך, תמצית ההנצחה שמלמד אותנו ספר שמות היא קיומו של דור צעיר ביקורת, חי ודינמי, פונה פני עתיד מתוך קשר וביחס לעברו. תמציתה של הנצחה עתידית זו, המתקיימת באמצעות שמירה בעתיד, מתוארת באמצעות דיאלוג עתידי: "כִּי יֵאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֵבֶדָה הַזֹּאת לָכֶם?" (כו). מילים אלו מעידות על משולש תודעתי מדהים של ישראל העבדים ביחס לעתיד: א. עתיד להיות דור המשך. איזו תפיסה אופטימית ומדהימה ביחס לעתיד מתוך רגעי משבר וחוסר ודאות! ב. דור העתיד יהיה כל כך רחוק - לפחות תודעתית - מן הנסיבות ההיסטוריות, עד שהוא לא יבין את אירועי ההנצחה. ג. צאצאים אלו יבקרו את אופן ההנצחה. דור עתיד זה, התווה "מה העבודה הזאת", חי חיים תוססים, ואיננו עומד במקום כשכפול של ההווה, הוא יצירתי ומתמקד בעתיד, תוך שמירה על קשר ותלות בעבר.

כאשר עם נמצא באירוע שאותו הוא תופס כהיסטורי, כך שכבר יש מי שעסוקים גם בהנצחתו, נחשפת אמונה, אולי לא מודעת, שאותו עם יצלח את ההווה המשברי ובכך טמונה גם תקווה.

העתיד מתואר בפרק במילים רבות ושונות: "וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן וְחִגְתֶּם אֹתוֹ חֵג לַה' לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם..." (יד, ושוב יח), "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה לְחַק לָךְ וּלְבְּנֵיךָ עַד עוֹלָם, וְהָיָה כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ..." (כד-כה). מילים אלו משמעותיות מכמה סיבות: הן מייצרות או משקפות תפיסה מסוימת של העתיד: הוא כולל צאצאים - בני, דורות - והוא מאופיין בנסיבות חיים שונות מן ההווה: "כי תבואו אל הארץ". יחדיו, מילים אלו הן אחד האמצעים לתנועה שישנה בפרק, לא רק בין שני זמנים, הווה ועתיד, אלא בין הווה, עבר, עתיד קרוב ועתיד רחוק.

גיוון זמנים זה ניכר גם בהופעותיו השונות של השורש ש.מ.ר. בפרק, שורש שהעניק לליל יציאת מצרים את אחד משמותיו: ליל שימורים. פעולת השמירה והשורש ש.מ.ר. משמעותיים בפרק, מלווים את הצעידה בזמן - קדימה ואחורה, ומורים על שלושה מאפיינים בסיסיים של ההווה ושל העתיד בהם בני ישראל בני חורין:

א. שמירה בהווה: עבדים חיים בהווה, אין להם עתיד או עבר. מכיוון שכך, הדרישה מ ישראל להתכונן, לשים לב לזמן, היא רדיקלית, ומהווה צעד ראשון של יציאה מתודעת עבדות. ובמילים אחרות: שמירה בהווה מתרחשת במצרים ערב היציאה ממנה - בין העשירי לארבעה עשר בניסן, אז בני ישראל מצווים לשמור על השנה ("והיה לכם למשמרת"; ו). שינוי התודעה - מעבדים לבני חורין, נעשה באמצעות הדרישה להתכונן לקראת היציאה. מתוך שכך, על אף עוצמת מעשי הקב"ה, הרי שבני ישראל אינם פסיביים. האקטיביות שלהם מתבטאת ומתבלטת באמצעות מעשה השמירה שמתרחש לאורך זמן - כך מעשה בהווה הופך להיות בעצם מעשה פונה פני עתיד.

ב. שמירה בעתיד: השמירה היא מעשה שנדרש בעתיד על מנת לזכור את העבר. כפי שמתאר הפסוק: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמִּצְוֹת כִּי בְּעֶצְם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה" (יז). זיכרון איננו דבר פסיבי, אלא מעשה אקטיבי המתרחש בהווה ופועל ביחס לעבר. הוא אינו דבר-מה שלפעמים "קופץ לתודעה" או דבר

הר' ד"ר אביטל הוכשטיין היא נשיאת מכון הדר בישראל. יחד עם פרופ' חנה ספראי חיברה את הספר "נשים בחוץ נשים בפנים: מקומן של נשים במדרש" (ידיעות אחרונות, 2008) וממקימי קהילת "שירה חדשה" בירושלים.

hochstein@hadar.org

"ליל שימורים הוא"

פתיחת הדלת בליל הסדר: ביטחון, תקווה, וציפייה לגאולה

הר' ד"ר ג'ייסון רוגוף

פתיחת הדלת בליל הסדר היא מנהג טעון משמעות, המציג את מורכבות הרגשות היהודיים בין פחד ותקווה לגאולה. המנהג נובע משתי גישות עיקריות של הפוסקים: ביטחון בהגנת ה' בליל שימורים ומוכנות לגאולה עתידית. כיצד נפתח את דלתינו השנה? כהתמודדות עם פחד וחוסר ביטחון בעולם, או כהבעת תקווה ומוכנות לעתיד טוב יותר.

הלילות דעיקר האמנה לבטוח בשמירת הקדוש ברוך הוא.

ספר מהרי"ל, סדר ליל שני של פסח, ב (אשכנז, המאה ה'14)

לעומת זאת, ר' אברהם בן נתן הירחי (הראב"ן) מביא בספר המנהיג:

ומנהג בכמה מקומות שאין נועלין החדרים שישנים בהן בלילי הפסח, בניסן נגאלו ובניסן אנו עתידין ליגאל, דכתיב ליל שמורים הוא לה', לילה המשומר ובא מששת ימי בראשית ואם יבוא אליהו ימצא הבית פתוח ויצא לקראתו מהרה ואנו מאמינים בזה ובשכר זאת האמנה ניגאל בעזרת השם וישועתו ובמהרה בימינו אמן.

ספר המנהיג, הלכות פסח, עמ' תנ-תכד (פורובנס, המאה ה'12)

לשיטת המהרי"ל, משאירים את הדלת פתוחה כהוכחה לביטחון בה' שליל הסדר הוא לילה שבו כולנו בטוחים תחת השגחתו ואיננו צריכים לחשוש ממזיקין למיניהם, כולל גנבים שיפרצו לבית מבחוץ. הראב"ן מסביר שהדלת נשארת פתוחה כדי שאנחנו

בית שבו גדלתי בארצות הברית הייתה דלת הכניסה תמיד נעולה. אני לא יודע אם זה היה כך בגלל הפחד מגנבים שהסתובבו בפרברי ניו ג'רזי או בשל החשש שחברי קהילת בית הכנסת של אבא שלי יבואו אלינו בלי התראה מראש. כשעליתי לארץ, מהר מאוד הסתגלתי לתרבות המקומית, ואת הדלת השארנו פתוחה. האמת היא שנהנתי לצעוק "פתווח" כשמישהו דפק על הדלת. אבל מאז שמחת תורה האחרון אנחנו שוב מקפידים תמיד לנעול את דלת הבית. דווקא חג הפסח גורם לי לחשוב על המשמעות של הפעולה הזו מחדש.

הראשונים מספרים על מנהג להשאיר את הדלת פתוחה בליל הסדר מפני שהוא נחשב כ"ליל שימורים", לילה שבו הקב"ה שומר על עמו באופן מיוחד. ברם, יש מחלוקת ביניהם לגבי טעמי המנהג. רבי יעקב הלוי בן משה מולין (המהרי"ל) כותב:

"בליל פסח יקרא אדם בפני מטתו ברכת המפיל חבלי שינה וקריאת שמע. אך שאר פסוקים שאומרים להצלה מהמזיקין לא צריך כי ליל שימורים הוא משומר ובא מן המזיקין. ומטעם זה אין נועלים דלתות בתים בבריח חזק כמו שעושין בשאר

הָא לַחֲמָא עֲנִיָא

— נקודות לדיון —

- ♦ באילו מובנים אנחנו עדיין עבדים היום? איך נוכל לצאת לחופשי?
- ♦ הזמנת אורחי היא סימן לחירות, מפני שעבדים ושפחות אינם יכולים לארח. עם זאת, האם לא מאוחר מדי להזמין אותם כעת, אחרי שהסדר כבר התחיל? אולי זו הזדמנות לשאול את עצמנו: האם אנחנו משתמשים בחירות שלנו באופן הנכון? אולי לפעמים אנחנו מעמידים פנים שאנחנו יותר טובים וטובות ממה שאנחנו באמת (למשל, מזמינים אורחים כשכבר מאוחר מדי)?
- ♦ אם השימוש שלנו בחירות אינו נכון, האם אנחנו עדיין בני ובנות חורין?

— מעניין לדעת —

- ♦ זוהי ההקדמה למגיד
- ♦ זו הזמנה לאורחים ואורחות לחלוק עמנו בקורבן הפסח ובסעודת הסדר.
- ♦ מצה יכולה להיות סמל לעבדות או לחירות, וכאן היא מסמלת עבדות.
- ♦ ההגדה מתקדמת מגנות לשבח ומלמד אותנו, שגם השנה אנחנו עדיין לא לגמרי בני ובנות חורין, אבל בשנה הבאה, הכל יכול להיות!

אלא הוא הלילה שאמר הב"ה לאברהם
אבינו אברהם בלילה הזה אני גואל את בניך
ובשהגיע הקץ לא עבבן הב"ה כהרף עין.

מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה יד

שני התנאים מפרשים את היקרותה הכפולה של המילה "שימורים" בפסוק כדבר שמשממר לאורך זמן. ר' יהושע סובר שהכפילות מורה על כך שכשם שנגאלו ישראל בי"ד בניסן כך הם עתידים להיגאל באותו תאריך ששמור לגאולה השלמה. ר' אליעזר חולק וסובר שהגאולה העתידית תתרחש בתשרי. הכפילות, לשיטתו, מוסברת באמצעות חזרה אחורה: התאריך היה מיועד ושמור לגאולה כבר מזמן הבטחת ה' לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, וגאולה זו יוצאת לפועל ביציאת מצרים. במילים אחרות, השאלה היא האם אותו לילה משממר מן העבר אל ההווה של יציאת מצרים (לשיטת ר' אליעזר) או מן ההווה של יציאת מצרים אל העתיד (לשיטת ר' יהושע).

הקביעה שליל יציאת מצרים שומר מן המזיקים מופיעה לדאשונה בתלמוד הבבלי. בדיון בפרק האחרון של מסכת פסחים על ארבע הכוסות של ליל הסדר, החכמים מקשים: איך מחייבים אותנו לשתות דווקא

נוכל לצאת החוצה לקראת אליהו מבשר הגאולה מבלי להתמהמה.

יסוד המחלוקת נעוץ בהתפתחות המדרש על הפסוק שבו מוזכר הביטוי "ליל שימורים". התיאור של ליל יציאת מצרים בספר שמות פרק יב מסתיים כך:

לִיל שְׁמֹרִים הוּא לַה' לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
הוּא-הַלַּיְלָה הַזֶּה לַה' שְׁמֹרִים לְכָל-בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם.

שמות יב:מב

בדרשת המכילתא על אתר חולקים ר' יהושע ור' אלעזר על משמעותה של כפילות הלשון "שימורים" שבפסוק.

ליל שמורים הוא לה'. בו נגאלו ובו עתידין להגאל. דברי רבי יהושע שנאמר 'הוא הלילה הזה לה' רבי אליעזר אומר בו נגאלו. לעתיד לבא אין נגאלים אלא בתשרי שנאמר 'תקעו בחודש שופר' וגומר (תהלים פא:ד) מפני מה 'כי חק לישראל הוא' וגו' ומה תלמוד לומר הוא 'הלילה הזה לה'?

ארבע כוסות, כאשר לפי אמונת חכמי בבל יש סכנה הכרוכה בשתיית כוסות במספר זוגי - הדבר חושף את האדם לסכנת מזיקין.² רב נחמן, אמורא בבלי, דורש את הפסוק כתגובה לחשש:

ולא יפחתו לו מארבעה. היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה? והתניא: לא יאכל אדם תרי, ולא ישתה תרי, ולא יקנח תרי, ולא יעשה צרכיו תרי. אמר רב נחמן: אמר קרא 'ליל שמרים' (שמות יב:מב) – ליל המשומר ובא מן המזיקין.

בבלי פסחים קט"ב

רב נחמן מסביר שבביל הסדר אין לחשוש משתייה בזוגות, משום שבאותו הלילה תמיד אנו שמורים מכל דבר שיכול להזיק. שימו לב שהמשמעות של המילה שימורים משתנה מ"דבר שנשמר לשימוש בעתיד" ל"דבר ששומר מן הדברים המזיקים בחוץ". שתייה בזוגות ביום רגיל היא סכנה מיותרת, אבל אין צורך להתחשב בכך בליל יציאת מצרים, הלילה שבו אנו שמורים מכל רע, ליל שימורים.

בימים אלה יהודים רבים מרגישים בטוחים פחות בעולם. יש תחושת איום שמרחפת מעל הכול

עורכי הבבלי מרכיבים את הדרשה המחודשת של רב נחמן על המחלוקת התנאית המקורית בסוגייה בבבלי ראש השנה, שדנה במחלוקת בין ר' יהושע לר' אליעזר על החודש שבו נברא העולם, שהוא אותו חודש שישיראל עתידין להיגאל בו:

רבי יהושע אומר: בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל. מנלן? אמר קרא 'ליל שמרים' (שמות יב:מב) – ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית. ואידך: לילה המשומר ובא מן המזיקין.

בבלי ראש השנה י"א ע"ב

הגמרא מביאה את שיטת ר' יהושע וסומכת אליו מדרש דומה לזה שמופיע במכילתא, ומיד שואלת

איך ר' אליעזר, הרואה בחודש תשרי את החודש הבריאה והגאולה, דורש את הפסוק. במקום להביא את שיטתו מתוך המכילתא, מייחסים העורכים לר' אליעזר את הדרשה של רב נחמן האמורא הבבלי.³ בבבלי משתמש באותה המילה - "משומר" - בשתי המשמעויות השונות שלה. ר' יהושע סובר שהתאריך משומר לגאולה, והבבלי מייחס לר' אליעזר את השיטה שהלילה משומר מן המזיקין. מכאן שורש המחלוקת בין המהרי"ל לראב"ן. המהרי"ל מאמץ את הגישה של רב נחמן (ומיוחסת לר' אליעזר), ולשיטתו השארת הדלתות פתוחות היא ביטוי לאמונה שבביל הסדר הקב"ה שומר עלינו יותר מכל לילה אחר ואינו מאפשר למזיקים שונים להיכנס לתוך ביתנו. לעומת זאת, הראב"ן דוגל בשיטת ר' יהושע - הדלתות פתוחות כדי להראות שאנחנו מוכנים לגאולה שתבוא מייד.

ר' משה איסרליש (הרמ"א) ב"דרכי משה" מקשר בין שני הטעמים:

נוהגים לפתוח הדלת כשאומרים שפוך משום דאיתא באור זרוע שלא לנעול דלתות הבתים בליל פסח דליל שמורים וזהו אמונה בהקב"ה ובהבטחתו ובזכות הבטחה זו אנו נגאלים ולזה פותחים בשפוך הדלת כלומר ע"י זה ראוי לבא משיח.

דרכי משה, אורח חיים, סימן תפ (פולין, המאה ה'16)

המנהג עובר עוד גלגול, כשנוסף על המנהג שלא לנעול את הדלת, גם פותחים אותה בפועל בעת אמירת "שפוך חמתך אל הגוים". המנהג של הרמ"א הוא לפתוח את הדלת לרווחה ולהכריז קריאה לנקמה דווקא במרחב שבו הרגישו יהודים רבים את האיום מבחוץ. ההתנהגות הזאת, שבביליה רגיל הייתה נחשבת לתמוהה במקרה הטוב, ובמקרה הפחות טוב - אף עלולה להיות מסוכנת ביותר, אפשרית רק בבליה שיש בו הבטחה מפורשת מהקב"ה לשמור עלינו. בזכות הפעולה הזאת, שמפגינה את הביטחון בהבטחת ה', אנו נגאלים.

בימים אלה יהודים רבים מרגישים בטוחים פחות בעולם. יש תחושת איום שמרחפת מעל הכול. בנסיבות הקיימות, התגובה המיידית של רבים מאיתנו היא להיסגר בתוך הבית ולנעול את הדלת. דרך אחת לחוות את המנהג של פתיחת הדלת בביל הסדר הוא מתוך פחד. בהיסוס נפתח את הדלת בהסתמך על כך שרק בביל הסדר, ליל שימורים, הקב"ה מגן עלינו.

2 עיינו ישעיהו גפני, יהודי בבל בתקופת התלמוד: חיי החברה והרוח, ירושלים: מרכז זלמן שזר (1990), עמ' 167-172.
3 אין כאן מקום להאריך בהשתלשלות עריכת הסוגייה בבבלי ראש השנה.

שלנו לצאת החוצה. בתוך ימי הקושי והאתגר, פתיחת הדלת היא גם פתח לאפשרות לעתיד אחד, טוב יותר. כולי תקווה שנשאיר את הדלתות שלנו פתוחות לרווחה מתוך תחושת ביטחון, בהיותנו מוכנים לפרוץ החוצה ולהביא במו ידינו לעולם את השינויים שיובילו לגאולה שלמה.

בתוך ימי הקושי והאתגר,
פתיחת הדלת היא גם
פתח לאפשרות לעתיד
אחר, טוב יותר

מייד בסיום הסדר נחזור למציאות של נעילת דלתות והסתגרות בבתיים. דרך אחרת היא להתייחס למנהג פתח לעתיד טוב יותר. הדלת פתוחה כאות למוכנות

אמר רבי אלעזר בן-עזריה

— נקודות לדיון —

- ◆ כמה זמן נמשיך לאחוז בסיפורים הכי ישנים שלנו? האם נניח לסיפורים בשלב כלשהו? איך אנחנו מתייחסים ומתייחסות לסיפורים מעברנו הרחוק, במיוחד כשכל מיני דברים כבר השתנו מאז?
- ◆ האם יציאת מצרים היא סיפור זמני? האם לדעתך ניתן יהיה להחליפו בסיפור גדול יותר של גאולה? או שיציאת מצרים נצחית?

— מעניין לדעת —

חלק זה הוא ציטוט מהמשנה (ברכות א:ה). השאלה שנשאלת בו היא, אם התורה מצווה עלינו לזכור ולהזכיר את יציאת מצרים גם בימות המשיח. כלומר, אפילו כשתהיה גאולה שלמה, שתשכיח מלבנו את הגאולה הקטנה של יציאת מצרים.

חכמים משיבים שכן! אבל רבי אלעזר בן עזריה (שפגשנו גם בחלק הקודם של המגיד) משיב שלא. במקום ימות המשיח, הוא סבור שהתורה מצווה עלינו לזכור ולהזכיר את יציאת מצרים בכל לילה ולילה, בעולם הזה.

הר"ר ג'ייסון רוגוף הוא חבר בסגל ההוראה במכון הדר ישראל. הוא הוסמך לרבנות במכון הדר ומחזיק בתואר דוקטור מטעם בית המדרש לרבנים באמריקה (JTS). יחד עם ר' יהושע קולפ כתב את הספרים (Hadar Press: 2014, 2019). Reconstructing the Talmud

rogoff@hadar.org

מעשה ידיי טובעים בים!

על לאומיות והומניזם בליל הסדר

ד"ר ציביה פרנק ויגודה

אמירת הלל קצר ושפיכת היין בליל הסדר מסמלות איפוק רגשי מול צערם של המצרים, למרות שמחת הגאולה של בני ישראל. מסורת זו מלמדת אותנו להחזיק בראייה דואלית של המציאות שיש לה בסיס תיאולוגי: לאומית וכלל אנושית. ראייה דואלית זו המחייבת אותנו להיות רגישים לקיומם ולצערם של בני אדם שנבראו בצלם אלוקים, מבלי לוותר על זהותנו האישית והלאומית, נושאת בתוכה אתגר אך היא גם מקור לתקווה.

קצר בחלק מימי החג, כפי שמופיע במדרש ילקוט שמעוני:

דבר אחר: בשביל שמתו בו המצריים. וכן אתה מוצא כל שבעת ימי החג אנו קורין בהן את ההלל אבל בפסח אין אנו קורין את ההלל אלא ביום טוב הראשון ולילו. למה משום 'בְּנֶפֶל אוֹיְבֵךָ אֶל-תְּשֻׁמַּח וּבְכֶשֶׁלוֹ אֶל-יָגַל לְבָבְךָ' (משלי כד:יז).

ילקוט שמעוני, אמור, רמז תתנד

אמירת הלל קצר ושפיכת היין מסמלות רגע של צער ואיפוק, למרות ומתוך השמחה האישית והלאומית, אל מול צערם של המצרים. ניתן להבין את שני המנהגים האלה כאיסור על "שמחה לאיד": אל מול רגש ("לבך") אנושי טבעי, של שמחה מול הגורל המתהפך של העבד ושל אדונו - זה יצא משעבודו וזה נענש על אכזריותו - מנהגים אלו מבקשים לחנך אותנו להתעלות מעל התגובה האינסטינקטיבית, הבלתי־מתוכנת, של השמחה על מפלת הרשעים. אילו זה היה הלוקח של

ליל הסדר, המוקדש כולו לסיפור גאולת עם ישראל משעבוד מצרים, עתיר בסמלים המבנים את זכר יציאת מצרים בכל בית. בתוך מכלול הסמלים והמנהגים של הלילה, המנהג לשפוך עשר טיפות יין מהכוס השנייה בזמן אמירת עשר המכות הוא לכאורה מעשה סימבולי מינורי, המתווסף לרצף שלם של פעולות והתרחשויות מוזרות, המעוררות תמיהה ומזמינות שיחה וסיפור. אלא שלעומת שאר הסימנים, המתכנסים יחד לכדי בניית המשמעות ההיסטורית, התאולוגית, האתית והפילוסופית של חג החירות והגאולה, מנהג זה חורג מהמסגרת הנרטיבית של הסיפור הממוקד בהצלחתם של בני ישראל משעבוד מצרים בידי הקב"ה, ומציע התבוננות מן הצד. להתבוננות זו משמעויות תאולוגיות, אתיות ופילוסופיות משל עצמן.

המנהג לשפוך יין מן הכוס השנייה הוא מנהג עתיק, ומשמעויות רבות ניתנו לו.¹ בתודעה המודרנית שלנו, הוא מתחבר לעוד אחד מדיני החג, והוא אמירת הלל

1 עיינו במאמרו של דוד גולניקין, "למה מטיפים 16 טיפות יין מן הכוס כשאומרים את עשר המכות?", אתר מכון שכטר ללימודי היהדות, 6 אפריל 2016, <https://schechter.ac.il/article/lel-haseder>; וגם במאמרו של צבי רון, "The History of an Interpretation of Sixteen Drops of Wine at the Seder: Our Own Joy is Lessened and", Incomplete, Hakirah. The Flatbush Journal of Jewish Law and Thought, כרך 19, 2015, עמ' 237-255. שניהם מייחסים את פרשנות המנהג כהבעת רגש של שמחה וסדרה, המתקשרת לאמירת הלל קצר בחלק מימי החג, לרב אדוארד באנעט (1855-1930).

42

היו **ארבעים ושתיים** תחנות במסעי בני ישראל במדבר. במדבר לג

יש **ארבעים** ואחד פסוקים בפרשת וזאת הברכה, הפרשה האחרונה שבתורה.

המסורה

וזאת הברכה

40

משה היה עם ה' על הר סיני **ארבעים** יום ו**ארבעים** לילה. לחם לא אכל ומים לא שתה.

שמות לד:כח

39

יש **שלושים** ותשעה אבות מלאכה שאסורים ביום השבת. משנה שבת ז:ב

38

יהושע הנהיג את בני ישראל **שלושים** ושמונה שנים.

ילקוט שמעוני יהושע רמז לה

37

יש **שלושים** ושבע מסכתות בתלמוד הבבלי.

לפי רבי יהודה, היו **שלושים** וששה פעמונים וששה רמונים בשולי המעיל של הכהן הגדול.

ויקרא רבה כא:ז

כז אייר יום ב', 3/6

היום **שנים** ו**ארבעים** יום שהם ששה שבועות לעמר:

כז אייר יום א', 2/6

היום **אחד** ו**ארבעים** יום שהם חמשה שבועות וששה ימים לעמר:

כה אייר מוצ"ש, 1/6

היום **ששה** ו**ארבעים** יום שהם חמשה שבועות וחמשה ימים לעמר:

כד אייר יום ו', 31/5

היום **תשעה** ו**שלושים** יום שהם חמשה שבועות ו**ארבעה** ימים לעמר:

כג אייר יום ה', 30/5

היום **שמונה** ו**שלושים** יום שהם חמשה שבועות ושלושה ימים לעמר:

כב אייר יום ד', 29/5

היום **שבעה** ו**שלושים** יום שהם חמשה שבועות ושני ימים לעמר:

כא אייר יום ג', 28/5

היום **ששה** ו**שלושים** יום שהם חמשה שבועות ויום אחד לעמר:

49

מזל טוב! ספרנו את **ארבעים** ותשעה הימים שבין פסח לשבועות.

יש **ארבעים** ושמונה מלים בפרשה הראשונה של קריאת שמע.

דברים ו:ד-ט

47

כשבאו בני ישראל אל הר סיני חנו בלב אחד ובעצה אחת.

הגימטריה של בלב אחד היא **ארבעים ושבע**.

תנא דבי אליהו פרקי הירידות, פרשה ג

התורה מזהירה ב**ארבעים** וששה מקומות להתיחס באהבה אל הגר.

בבלי בבא מציעא נט ע"ב

45

שמעון הצדיק שמש ככהן גדול **לארבעים** וחמש שנה.

ויקרא רבה כא:ט

44

ארבעים ו**ארבעה** ימים אחרי תחלת המבול נראו ראשי ההרים.

מדרש לקח טוב, בראשית ח:ה

43

שעור בצק שחיבים להפריש ממנו חלה, עשירית האפה, הוא נפח של **ארבעים** ושלוש ביצים וקמישית ביצה (כ־2.2 ליטר).

שולחן ערוך יורה דעה שכד:א

ה סיון יום ב', 10/6 ערב שבועות

היום **תשעה** ו**ארבעים** יום שהם שבעה שבועות לעמר:

ד סיון יום א', 9/6

היום **שמונה** ו**ארבעים** יום שהם ששה שבועות וששה ימים לעמר:

ג סיון מוצ"ש, 8/6

היום **שבעה** ו**ארבעים** יום שהם ששה שבועות וחמשה ימים לעמר:

ב סיון יום ו', 7/6

היום **ששה** ו**ארבעים** יום שהם ששה שבועות ו**ארבעה** ימים לעמר:

א סיון יום ה', 6/6 ראש חודש

היום **חמשה** ו**ארבעים** יום שהם ששה שבועות ושלושה ימים לעמר:

כט אייר יום ד', 5/6

היום **ארבעה** ו**ארבעים** יום שהם ששה שבועות ושני ימים לעמר:

כח אייר יום ג', 4/6 יום ירושלים

היום **שלושה** ו**ארבעים** יום שהם ששה שבועות ויום אחד לעמר:

ספירת העומר

אנו סופרים את העומר לאחר צאת הכוכבים (בדיעבד אפשר לספור אחרי שקיעת החמה), החל מהלילה השני של פסח. קודם מברכים את הברכה, ואחר כך סופרים את הימים והשבועות. אם שכחת לספור כל הלילה, אך נזכרת למחרת, יש לספור ללא ברכה במהלך אותו יום, ולאחר מכן להמשיך לספור עם ברכה בלילות הבאים. אבל אם כל היום הזה עובר גם בלי ספירה, יש להמשיך לספור בלי ברכה עד חג השבועות. אם לא הצלחת לזכור אם ספרת את היום הקודם, יש להמשיך לספור בברכה. בלוח הספירה הזה, התאריך מתייחס ללילה שבו סופרים. כלומר, בליל ה-23/4/24, סופרים את היום הראשון. ספירה מהנה!

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל סְפִירַת הָעוֹמֵר:

<p>□</p> <p>7</p>	<p>□</p> <p>6</p>	<p>□</p> <p>5</p>	<p>□</p> <p>4</p>	<p>□</p> <p>3</p>	<p>□</p> <p>2</p>	<p>□</p> <p>1</p>
<p>יום השביעי שבת לה' אלקיך. שמות כ:ט</p> 	<p>התורה נתנה ביום הששי של חדש סיון. בבלי שבת פח ע"א</p> 	<p>שואלים ארבע קשיות בליל הסדר. רבי יהודה בן תימא אמר שמתחילים ללמד תורה שבכתב בגיל חמש. משנה אבות ה:כא</p> 	<p>רבו שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם עומד: על הדין, ועל האמת, ועל השלום. משנה אבות א:יח</p>	<p>טובים השנים מן האחד. קהלת ד:ט</p> 	<p>שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. דברים ו:ד</p> 	<p>יום ג', 23/4 היום יום אחד לעמר:</p>
<p>כב ניסן יום ב', 29/4 היום שבעה ימים שהם שבוע אחד לעמר:</p>	<p>כא ניסן יום א', 28/4 שביעי של פסח היום ששה ימים לעמר:</p>	<p>כ ניסן מוצ"ש 27/4 היום חמשה ימים לעמר:</p>	<p>יט ניסן יום ו', 26/4 היום ארבעה ימים לעמר:</p>	<p>יח ניסן יום ה', 25/4 היום שלשה ימים לעמר:</p>	<p>יז ניסן יום ד', 24/4 היום שני ימים לעמר:</p>	<p>טז ניסן יום ג', 23/4 היום יום אחד לעמר:</p>

8

הַכֶּהֱן הַגָּדוֹל
הָיָה לְבוּשׁ
בְּשַׁעַת
עֲבוּדָתוֹ
בְּשִׁמּוֹנָה
בְּגָדִים.

שמות כח

9

הַמָּטָה
שֶׁל עוֹג מֶלֶךְ
הַבָּשׂוּ הֵיטָה
תִּשַׁע אַמּוֹת
לְאַרְבֵּי (בְּעַרְבֵי
4 מֶטֶר!).

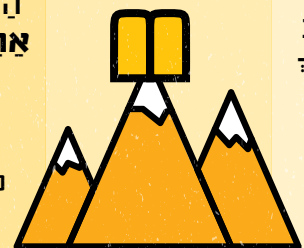
דברים ג:יא

10

עֶשְׂרֵת
הַדְּבָרוֹת נִתְּנוּ
בְּהַר סִינַי.

שמות לד:כח

11

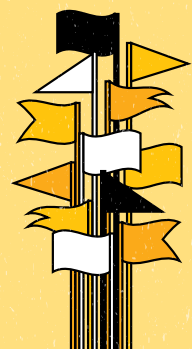
הַקֶּרֶת כְּלָלָה
אֶחָד עֶשְׂרֵת סוּגֵי
סִמְמָנִים.

בבלי
כריתות ו ע"א

12

יֵשׁ
שְׁנַיִם עֶשְׂרֵת
שָׁבָטִים
בְּיִשְׂרָאֵל.

13

יֵשׁ
שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֵת
אוֹתוֹיּוֹת
בְּשִׁמּוֹת
שֶׁל הָאֲבוֹת
וְהָאֵמָהוֹת:

שָׂרָה (3) + רִבְקָה (4) = 13
רַחֵל (3) + לֵאָה (3) = 13
אֲבֵרָהָם (5) + יִצְחָק (4) = 13
יַעֲקֹב (4) = 13

14

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר
אוֹמֵר,
אַרְבַּע עֶשְׂרֵה
סְעוּדוֹת חֵיב
אָדָם לֵאכֹל
בְּסֻכָּה.

משנה סוכה ב:ו

כג ניסן
יום ג', 30/4

הַיּוֹם שְׁמוֹנֶה יָמִים
שָׁהֵם שְׁבֻעַת אֶחָד
וְשְׁנֵי יָמִים לַעֲמֹר:

כד ניסן
יום ד', 1/5

הַיּוֹם תִּשְׁעָה יָמִים
שָׁהֵם שְׁבֻעַת אֶחָד
וְשְׁנֵי יָמִים לַעֲמֹר:

כה ניסן
יום ה', 2/5

הַיּוֹם עֶשְׂרֵה יָמִים
שָׁהֵם שְׁבֻעַת אֶחָד
וְשִׁלְשָׁה יָמִים
לַעֲמֹר:

כו ניסן
יום ו', 3/5

הַיּוֹם אֶחָד עֶשְׂרֵת
יָמִים שָׁהֵם שְׁבֻעַת
אֶחָד וְאַרְבָּעָה יָמִים
לַעֲמֹר:

כז ניסן
מוצ"ש, 4/5

הַיּוֹם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵת
יָמִים שָׁהֵם שְׁבֻעַת
אֶחָד וְחֲמֵשָׁה יָמִים
לַעֲמֹר:

כח ניסן
יום א', 5/5
והגבורה

הַיּוֹם שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֵת
יָמִים שָׁהֵם שְׁבֻעַת
אֶחָד וְשִׁשָּׁה יָמִים
לַעֲמֹר:

כט ניסן
יום ב', 6/5

הַיּוֹם אַרְבָּעָה עֶשְׂרֵת
יָמִים שָׁהֵם שְׁנֵי
שְׁבֻעוֹת לַעֲמֹר:

15

חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה
מַעֲלוֹת עוֹלוֹת
מִתּוֹכָהּ וְעוֹרֹת
הַנָּשִׁים בְּבֵית
הַמִּקְדָּשׁ לַעֲזוֹת
יִשְׂרָאֵל, כְּנֶגֶד
חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה
מַעֲלוֹת שְׁבַתֵּהֶלֶם,
שְׁעָלֶיהָ הַלְוִיִּם
אוֹמְרִים בְּשִׁיר.

משנה מידות ב:ה

16

"רְשׁוֹת הַרְבִּיבִים"
הֵיא מְקוֹם
הַמְּשַׁמֵּשׁ
לְצִרְכֵי רַבִּים
וְצִרְיָה שֶׁרַחְבּוֹ
יִהְיֶה לְפָחוֹת
שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה
אַמָּה (3.7 מֶטֶר).

בבלי שבת
צט ע"א

17

בְּשִׁבְעָה עֶשְׂרֵת
בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ
הַלְוִיּוֹת,
וּבִטַל הַתְּמִיד,
וְהִבְקָעָה
הָעִיר, וְשִׁנְךָ
אֶפּוֹסְטֵמוֹס
אֶת הַתּוֹרָה,
וְהָעַמִּיד צֶלֶם
בְּהִיכָל.

משנה תענית ד:ו

18

לְכִי הַגְּמָרָא
קוֹרְאִים
הַלֵּל שְׁלֵם
שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵת
יָמִים בְּשָׁנָה.

בבלי
ערכין י ע"א

19

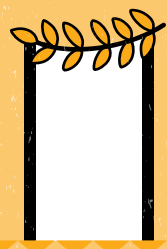
יֵשׁ
תִּשְׁעָה עֶשְׂרֵה
בְּרָכוֹת
בְּעַמִּידָהּ שֶׁל
חַל, לְמִרְוֹת
שְׁקוֹרְאִים
לֵה שְׁמוֹנֶה
עֶשְׂרֵה.

20

סֻכָּה שֶׁהִיא
גְבוּהָה לְמַעַלָּה
מֵעֶשְׂרִים אַמָּה
(בְּעַרְבֵי 9 מֶטֶר)
פְּסוּלָה.

משנה סוכה א:א

21

כָּל הַפְּטָרָה
חֵיבַת לְכָלֵל
עֶשְׂרִים וְאַחַד
פְּסוּקִים
לְפָחוֹת.

בבלי
מגילה לג ע"א

ל ניסן
יום ג', 7/5
ראש חודש

הַיּוֹם חֲמֵשָׁה עֶשְׂרֵת
יָמִים שָׁהֵם שְׁנֵי
שְׁבֻעוֹת יוֹם אֶחָד
לַעֲמֹר:

א אייר
יום ד', 8/5
ראש חודש

הַיּוֹם שִׁשָּׁה עֶשְׂרֵת
יָמִים שָׁהֵם שְׁנֵי
שְׁבֻעוֹת וְשְׁנֵי יָמִים
לַעֲמֹר:

ב אייר
יום ה', 9/5

הַיּוֹם שִׁבְעָה עֶשְׂרֵת
יָמִים שָׁהֵם שְׁנֵי
שְׁבֻעוֹת וְשִׁלְשָׁה
יָמִים לַעֲמֹר:

ג אייר
יום ו', 10/5

הַיּוֹם שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵת
יָמִים שָׁהֵם שְׁנֵי
שְׁבֻעוֹת וְאַרְבָּעָה
יָמִים לַעֲמֹר:

ד אייר
מוצ"ש, 11/5

הַיּוֹם תִּשְׁעָה עֶשְׂרֵת
יָמִים שָׁהֵם שְׁנֵי
שְׁבֻעוֹת וְחֲמֵשָׁה
יָמִים לַעֲמֹר:

ה אייר
יום א', 12/5
יום הזיכרון

הַיּוֹם עֶשְׂרִים יָמִים
שָׁהֵם שְׁנֵי שְׁבֻעוֹת
וְשִׁשָּׁה יָמִים לַעֲמֹר:

ו אייר
יום ב', 13/5
יום העצמאות

הַיּוֹם אֶחָד וְעֶשְׂרִים
יָמִים שָׁהֵם שְׁלֹשָׁה
שְׁבֻעוֹת לַעֲמֹר:

28

רבי אליעזר
בן הורקנוס
היה בן
עשרים
ושמונה
כשהתחיל
ללמד תורה.
(אך פעם לא
מאחר מדי!)

פרקי דרבי
אליעזר פרק א'

27

בימי נח
יבשה הארץ
בחדש השני
בשבעה ועשרים
לחדש.

בראשית ח:יד

26

הגימטריה של
שם הוי"ה היא
עשרים ושש.

$$\begin{array}{r} 10 \\ 5 \\ 16 \\ 5 \\ \hline 26 \end{array}$$

25

על פי הגמרא,
מורה אחד אינו
ראוי ללמד
יותר מעשרים
וחמשה
תלמידים
בכתה אחת.

בבלי בבא בתרא
כה ע"א

24

יש
עשרים
וארבעה
ספרים בתנ"ך.

23

הרכב גדול של
בית דין כולל
עשרים ושלושה
דיינים.

משנה
סנהדרין א:ד

22

יש
עשרים
ושתיים
אותיות
באל"ף ביי"ת.

יג אייר
יום ב', 20/5

היום שמונה
ועשרים יום שהם
ארבעה שבועות
לעמר:

יב אייר
יום א', 19/5

היום שבעה
ועשרים יום שהם
שלושה שבועות
וששה ימים לעמר:

יא אייר
מוצ"ש, 18/5

היום ששה ועשרים
יום שהם שלושה
שבועות וחמשה
ימים לעמר:

י אייר
יום ו', 17/5

היום חמשה
ועשרים יום שהם
שלושה שבועות
וארבעה ימים
לעמר:

ט אייר
יום ה', 16/5

היום ארבעה
ועשרים יום שהם
שלושה שבועות
ושלושה ימים לעמר:

ח אייר
יום ד', 15/5

היום שלשה
ועשרים יום שהם
שלושה שבועות
ושני ימים לעמר:

ז אייר
יום ג', 14/5

היום שנים ועשרים
יום שהם שלושה
שבועות ויום אחד
לעמר:

35

הגמטריה
של המילה
"יהודי" היא
שלושים
וחמש.

השבת לקדשו כן
צורה אלוהית: של
מים תעבד ועשיו
למלאכתה: יום
שביעי שבת

כ אייר
יום ב', 27/5

היום חמשה
ושלושים יום שהם
חמשה שבועות
לעמר:

יט אייר
יום א', 26/5

היום ארבעה
ושלושים יום שהם
ארבעה שבועות
וששה ימים לעמר:

33

הגענו לל"ג
בעמר, כל
הכבוד!
המלה
השלושים
ושלוש
בתורה היא
"טוב".

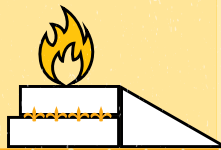
יח אייר
מוצ"ש, 25/5
ל"ג בעומר

היום שלושה
ושלושים יום שהם
ארבעה שבועות
וחמשה ימים לעמר:

32

המזבח היה
שלושים
ושתיים
על שלושים
ושתיים (אמה)
(כמעט 51
מטר על 51
מטר).

משנה מידות ג:א

יז אייר
יום ו', 24/5

היום שנים
ושלושים יום שהם
ארבעה שבועות
וארבעה ימים
לעמר:

31

בני ישראל
אכלו את
המצה שלקחו
אתם ממצרים
שלושים ואחד
יום.

מכילתא דרבי
ישמעאל מסכת
דויסע פרשה א

טז אייר
יום ה', 23/5

היום אחד ושלושים
יום שהם ארבעה
שבועות ושלושה
ימים לעמר:

30

שלושים יום
קדם החג
שואלים
ודורשים
בהלכות החג.
(נשארו רק עוד
עשרים יום עד
שבועות. אם לא
התחלתם ללמד,
עכשו זה הזמן!)

בבלי פסחים וע"א

טו אייר
יום ד', 22/5

היום שלשים
יום שהם ארבעה
שבועות ושני ימים
לעמר:

29

יש
עשרים
ותשעה
ימים ב'חדש
חסר בלוח
השנה העברי.

יד אייר
יום ג', 21/5
פסח שני

היום תשעה
ועשרים יום שהם
ארבעה שבועות
ויום אחד לעמר:

המנהגים האלו – דיינו. אך נראה לי שיש בהם משמעות נוספת.

מקור השראה נוסף לאמירת הלל קצר נמצא בדרשה שמופיעה במסכת מגילה:

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דְכָתִיב: 'וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלְיָלָה' (שמות יד:כ) – בְּקִשׁוֹ מִלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לֹמַר שִׁירָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: מַעֲשֵׂה יְדֵי טוֹבְעִין בָּיָם, וְאַתֶּם אוֹמְרִים שִׁירָה? אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר: הוּא אֵינוֹ שֵׁשׁ, אָבָל אַחֲרָיִם מְשִׁישׁ. וְדִיקָא נְמִי, דְכָתִיב: 'כִּן יִשִּׁישׁ' (דברים כח:טג), וְלֹא כָתִיב "יִשׁוּשׁ". שְׁמַע מִיָּפָה.

בבלי מגילה י"ע"ב

אמירת הלל קצר ושפיכת היין מסמלות רגע של צער ואיפוק

הדרשה של רבי יוחנן נסובה על הדמיון בין הפסוק מתוך פרשת בשלח "וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה" (שמות יד:כ), ובין הפסוק מתוך ספר ישעיה "וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר" (ו:ג). רבי יוחנן משליך את המתואר בישיעה (מלאכים אומרים דברי שבח על הקב"ה) על המסופר בספר שמות (המצרים אינם מצליחים להתקרב לבני ישראל), ומסביר את השלילה שבספר שמות (ולא קרב) בכך שהקב"ה אוסר על מלאכי השרת לומר שירה. רבי אלעזר מביא חיזוק לדבריו של רבי יוחנן מתוך דיוק דקדוקי בתוך פסוק אחר המתאר את ה"שמחה" של הקב"ה בהענשת בני ישראל אם לא ילכו במצוותיו:

"וְהִיָּה בְּאֲשֶׁר שָׁשׂ ה' עֲלֵיכֶם לְהִיטִיב אֶתְכֶם וְלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כִּן יִשִּׁישׁ ה' עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וְלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אֲמַהּ בָּא שְׁמָה לְרִשְׁתָּהּ"

(דברים כח:טג)

רבי אלעזר מבין את צורת הפועל "ישיש", כצורת הפעיל (משיש אחרים), לעומת "ישוש" (שש בעצמו) – לומר שהקב"ה עצמו אינו שש, אולם הוא "משיש אחרים" – בספר דברים, במפלתם של בני ישראל אם יעזבו את התורה, ובספר שמות, במפלתם של המצרים, שהיא גם גאולתם של בני ישראל. משמע שהוא עצמו מביע צער על ייסוריהם של בני אנוש מעשה ידי, גם כאשר ייסורים אלו באים מתוך עשיית צדק.

כדי להבין את משמעותה הרגשית, ההיסטורית והתאולוגית של הדרשה עבורנו, החוגגים את ליל הסדר בימינו אנו, נחזור תחילה אל הסיפור הדרשני של רבי יוחנן. מה פשר הנטיפה של הקב"ה במלאכי השרת? הרי לכאורה, הסיטואציה מאוד ברורה: המצרים עינו את בני ישראל, העבידו אותם בפרך ורדפו אחריהם כדי להחזיר אותם לעבדות. הלוא הקב"ה בכבודו ובעצמו גאל את בני ישראל וקרע להם את הים?

את מילותיו של הקב"ה, "מעשה ידיי טובעים בים", אפשר לפרש בכמה רבדים: אמנם המצרים הטובעים בים הם רשעים ומפלתם היא עשיית צדק, אך הקב"ה מזכיר למלאכי השרת שמדובר בבריות שהוא ברא. את הצער של הקב"ה ניתן להבין כצער של אמן על יצירתו – כצער של הורה על ילדו: האחריות של הראשון כלפי השני, הדמיון המחבר ביניהם ("נעשה אדם בצלמנו כדמותנו"), החיבה והמעורבות הרגשית של האחד בגורלו של האחר – כל אלו אינם נותנים לקב"ה מנוח. במילים אלו הקב"ה מחזיר את מלאכי השרת לעולם שבו לא נבראו "בני ישראל" אלא בני אדם. הוא מזכיר להם שקיים בין הבורא לכל בריותיו קשר של אב אל בנים, של יוצר ויצור, ושהתבנית הזאת קודמת להיסטוריה, כלומר – קודמת לבחירה של הקב"ה באברהם ולהבטחה לזרעו.

הקב"ה גם מזכיר שערכו של האדם ושל חייו אינו שווה בהכרח לערכם המוסרי. אמנם ברמה האתית, גורלם של המצרים מוצדק, אך בראייתו של הקב"ה, המציאות האנושית מורכבת יותר. זהו אינו דיון חדש בין הקב"ה ובין מלאכי השרת, אלא הדהוד הסתייגותם של מלאכי השרת מעצם ההחלטה של הקב"ה לברוא את האדם, יצור חסר שלמות ומועד לכישלון, המופיעה בתלמוד הבבלי במסכת סנהדרין (לח ע"ב): "אמר לו לפניו [מלאכי השרת]: רבונו של עולם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו. הושיט אצבעו קטנה ביניהן ושרפם."

במילים אחרות, עולות מן הדרשה הזו שלוש תובנות חשובות: קודם כול, לקב"ה יחס של אחריות, חסות וחיבה כלפי כל הבריות. שנית, יחס זה מתקיים ללא קשר לאיכותם המוסרית של בני האדם, ואף ללא תלות בהצדקה המוסרית לייסוריהם. שלישית, כפי שהוא קיים מעבר למושג הצדק, יחס זה קיים גם מעבר להיסטוריה.

אם כן, היה ניתן לחשוב שיש פגם בשירתם של בני ישראל, ושהנטיפה של הקב"ה במלאכי השרת חלה בעקיפין גם על בני ישראל. אלא שהדרשה מתרחשת בפער בין שלוש ספרות, וביחס ביניהן: הספירה של הקב"ה ומלאכי השרת (אינם שרים שירה), זו של בני ישראל (שרים שירה) וזו של חז"ל, המתבוננים

אלא על ממד קוסמי, שבו למאורעות ההיסטוריים יש משמעויות רבות וסותרות. היא נתלית בהבנת טיבו של הקב"ה ופועלו בעולם, המנותקת מהמציאות של רבי יוחנן בהווה.

חמלה היא רגש אנושי מורכב, שמשמעויותיו הפילוסופיות והתאולוגיות מרחיקות לכת. חמלה יכולה להיות צביטה בלב אל מול סבלם של אחרים - גם אויבינו, שונאינו, ומי שחטאו נגד בני אדם ואלוקים. אך חמלה יכולה גם להיות רגש מאיים, מטלטל, מטשטש זהויות, מוחק הבדלים וגבולות. לחמלה יש כוח שואב. היא יכולה להתעצם עד כדי רגש סוחף והזדהות מוחלטת עם האחר, עם סבלו, עם התביעה שלו לחיים.

ליל הסדר עוסק במהותו בפועלו של האל בתוך ההיסטוריה, כמעשה פלאי והגשמה של הבטחה אלוקית לאברהם ולזרעו. מנהג שפיכת היין מכניס אל תוך רצף ליל הסדר התייחסות לסבלו של האחר, אבל גם תוחמת וממסגרת אותו. המסורת שנוקמת בין הדרשה

הקב"ה גם מזכיר שערכו של האדם ושל חייו אינו שווה בהכרח לערכם המוסרי. אמנם ברמה האתית, גורלם של המצרים מוצדק, אך בראייתו של הקב"ה, המציאות האנושית מורכבת יותר

של רבי יוחנן ורבי אלעזר במסכת מגילה למדרש ילקוט שמעוני על ההלל הקצר, ומתלבשת בימינו על אותו מנהג עתיק של שפיכת היין, מזמינה אותנו לפתוח את הלב, לפנות מעט זמן ופניות רגשית ותודעתית לשם מחשבה על תגובתנו כבני אדם לסבלן של הבריות, גם אם סבל זה, בראייתנו האנושית, מוצדק מתוקף מעשיהם הרעים של הנענשים, או הכרחי על מנת שנוכל לקום ולהתקיים כעם של בני ובנות חורין. מנהג זה ואמירת הלל קצר מהיום השני של החג ואילך מלמדים אותנו להחזיק בתוכנו, ולו לרגעים אחדים, ראייה דואלית של המציאות: ראייה לאומית וראייה כלל-אנושית, שהיא למעשה הראייה האלוקית. הם תובעים מאיתנו להיות רגישים לקיומם ולצערם של בני אדם, בלי לוותר על זהותנו האישית והלאומית-קולקטיבית.

ביחס המורכב שבין שתי הספרות הללו. לא סתם הדיון בין הקב"ה ובין מלאכי השרת מתרחש בספרות העליונות. החכמים אינם מבטלים או מותחים ביקורת על חווייתם ותגובתם של בני ישראל, להפך. מה שנכון ברובד האלוקי אינו בהכרח תקף ברובד של בני האדם. עבור בני ישראל, שזה עתה נגאלו בנסים גלויים, שירת ההודיה היא ביטוי הכרחי למאורע המכונן אותם כעם. אלא שהחוויה המיידית של בני ישראל - של בני אדם בהיסטוריה - אינה ממצה את כל הצדדים של אותו מאורע. הגאולה הלאומית, הפיכת בני ישראל לבני חורין, היא אמנם המשמעות העיקרית ותכליתו של המאורע ההיסטורי, אבל יש למאורע זה גם פנים נוספות, שאינן שייכות לסיפור הלאומי הנרקם. יש ממד או ספרה בעולם - הממד של הקב"ה - שבו הסיפור של גאולת בני ישראל הוא גם סיפור על ייסורי מצרים. וזאת, אף שטביעת המצרים הייתה הכרחית (כדי להציל את בני ישראל) וצודקת (כענישה על מעשיהם): אם, מנקודת מבטו של האדם, המאורעות נראים חד-ממדיים, הרי שבמציאות האלוקית כל ההווה האנושית פרוסה לפניו.

גם לדורשים עצמם יש חלק בהבניית משמעות המדרש: רבי יוחנן ורבי אלעזר מספרים סיפור של גאולה והלל, ועושים זאת מתוך מצוקה היסטורית חריפה: בית המקדש חרב, בני ישראל גולים, חיי היהודים משתנים ללא היכר. במצב כזה ניתן היה לחשוב שהנחמה תבוא דווקא מתוך מסגרת נרטיבית של עשיית צדק ונקמה. למה לו לרבי יוחנן להכניס לפרשנות של שירת הים את קריאתו של הקב"ה "מעשה ידיי טובעים בים"? אלא שרבי יוחנן ורבי אלעזר בוחרים להדגיש את צערו של הקב"ה מול גודל בריותו, לא כנגד המציאות שלהם, אלא כי יש בעצם הבחירה הזו נחמה. העדשה האוניברסלית של "מעשה ידיי טובעים בים" מהדהדת את המצוקה של היהודים בעשורים לאחר חורבן בית המקדש, החווים שבר אפיסטמי וזהותי נוכח קריסת הנרטיבים ההיסטוריים של הגאולה. אולי יש בניסיון לראות את ההיסטוריה האנושית דרך פרספקטיבה של חמלה, של צער אלוקי אוניברסלי על בני אדם - נחמה עבור אלה שבעצמם חווים ייסורים. קריאת ההיסטוריה על פי פרשנות שמניחה שמעבר לתפוחות של עם זה או אחר ("כן ישיש"), לא כל המציאות נשאבת אל תוך החורבן, אלא ההווה האלוקית מבטיחה רובד שבו יש סדר, צדק וצער ("הוא עצמו אינו שש") - יש בה נחמה. אבל זו נחמה קשה, מורכבת, תובענית: במקום התרפקות על סיפור היסטורי המבוסס על מפלת הרשעים וגאולת בני ישראל, ובמקום להחליף את ההווה המייסר בתקווה משיחית לגאולה עתידית, נחמה זו מבוססת לא על הציור ההיסטורי והלאומי,

הגאולה הלאומית, הפיכת בני ישראל לבני חורין, היא אמנם המשמעות העיקרית ותכליתו של המאורע ההיסטורי, אבל יש למאורע זה גם פנים נוספות, שאינן שייכות לסיפור הלאומי הנרקם

מחייבים אותנו לשמור בזווית העין גם את האנושי בזיקתו הישירה לקב"ה. ולא רק זה, אלא אנו נדרשים להזדהות עם סבלו של הקב"ה אל מול מעשה ידיו הטובעים בים. אם הקב"ה פועל בהיסטוריה האנושית, אז גם אנחנו, עם ישראל, פועלים במישור של האלוקי הרואה בכל יצור אנושי "מעשה ידיו".

דברים שנכתבו בתוך הקשר היסטורי של חורבן מהדהדים בימינו אנו. מנהג חכמינו מכניס בחזרה את האוניברסלי, את האנושי, ואת האלוקות שבאדם, בתוך סיפור היוולדותנו שלנו כעם. אבל תורתם של רבי יוחנן ורבי אלעזר מלמדת אותנו שראייה זו, בניגוד לראייה פשטנית, היא דווקא מקור לתקווה בזמנים של משבר היסטורי. החמלה האלוקית שרבי יוחנן תובע עבור המצרים, תעמוד לצדו של עם ישראל בזמנים של חורבן ושל צרה לאומית.

בכך, המנהג חורג מן המסגרת הנרטיבית המבנה את חג הפסח, כשבאופן חג מתן תורה: היווצרות עם ישראל, קבלת התורה ומצוותיה. הוא מהדהד את השיח האוניברסלי של ראש השנה, שבו עם ישראל נכלל בתוך האנושות. בתוך חג החירות הלאומית, המציין את לידתו של עם ישראל, המדרש ושני המנהגים

עֶשֶׂר מִכּוֹת

— נקודות לדיון —

- ♦ האם זה בסדר לשמוח בשעה שקורים דברים רעים לאנשים רעים? מדוע לדעתך כן, ומדוע לא?
- ♦ מה עומד בלב הסיפור שלנו, גאולת בני ישראל, או הענשת המצרים? מה חשוב יותר לדעתך.

— מעניין לדעת —

- ♦ את הפסוק האחרון מ"אָרְמֵי אֲבֹד אָבִי" החלק הקודם, אפשר לפרש כרמז לעשר המכות.
- ♦ חכמים אומרים שחוץ מעשר המכות האלה, היו עוד הרבה מכות נוספות בזמן קריעת ים סוף. אנחנו מודים ומודות לה' על כך שישועתו וניסיו המשיכו ללוות אותנו גם אחרי שיצאנו ממצרים.
- ♦ עם האיזכור של כל מכה ומכה, נשפוך מעט מהיין בגביע. מעשה זה יכול לסמל בקשה מה' שיוסיף "לשפוך חמתו" כדי להציל אותנו. לחלופין, הפחתת היין בגביעים מסמלת את הפחתת השמחה שלנו בעקבות המכות, מפני שיש בלבנו חמלה גם כלפי אויבנו.

ד"ר ציביה פרנק ויגודה היא רכות הפעילות של מכון הדר בבאר שבע ובדרום. ציביה סיימה תואר שלישי בספרות באוניברסיטה העברית. היא מלמדת ספרות והגות יהודית צרפתית וצפון אפריקאית באוניברסיטת בר-אילן ובמקומות אחרים. ספרה הראשון, Edmond Jabès and the Archaeology of the Book, ראה אור באנגלית בשנת 2021 בהוצאת Walter de Gruyter. frankwygoda@hadar.org

אחריות וגאולה: תפקיד המפתח של איוב בסיפור יציאת מצרים

ר' ד"ר איתן טוקר

אבל לענייננו שלנו, מעניינת אותי במיוחד הקריאה הממקמת את איוב ממש בלב סיפור יציאת מצרים:

רבי לוי בשם ר' יוסי בר חלפתא אמר: בירידתן למצרים נולד ובעלייתן מת...

בראשית רבה נז:ד

לפי מדרש זה, חייו של איוב מקבילים באופן מלא לתקופת שהותם של בני ישראל במצרים. להצעת, אין מדובר פה רק בעוד ניסיון להטות אוזן לרמזים הטקסטואליים העדינים בסיפור ולעגן את איוב בזמן,⁴ כי אם בטענה עמוקה יותר: אם ברצוננו להבין את יציאת מצרים, יהיה עלינו להבין את תפקידו של איוב בה. במילים אחרות, דמותו של איוב חיונית לצורך הבנת הגאולה במלוא עומקה. איוב דוחק בנו להבין שעל אף נטייתו הנרטיבית לראות בגאולה עימות ישיר בין טוב טהור ורוע טהור, למעשה גאולה לעולם איננה תהליך "שחור-לבן", שבו מתוגמלים כל הצדיקים ומוענשים כל הרשעים - אף לא במקרה של דיכוי מפרך כשל פרעה, או של עבדים הראויים לישועה, כאבותינו ואמותינו. מורכבויות רבות שזורות לאורך התהליך הנפרש משעבוד לגאולה, החל מהשאלה כיצד עלינו להגיב בראותנו את החברה שלנו הולכת בכיוונים אפלים, דרך השאלה אם אפשר להימנע ממעורבות או שותפות בצורות הדיכוי המערכתית שלה, ועד לשאלה איך להכיר בנזקים המשניים שלבטח ייגרמו.

דמותו של איוב חיונית
לצורך הבנת הגאולה
במלוא עומקה

חלקים רבים כל כך מהתנ"ך משקפים את הכוח הטמון ביכולת לספר סיפור. מסעות חייהן העשירים של הדמויות ירגשו אותנו לא פעם וימשכו אותנו פנימה. הנרטיבים המשתלבים, המצטלבים, הנטמעים זה בזה ומגבשים עולם עשיר, שבו מתפתל סיפור התורה סביב עצמו, מזמינים את הלומדים והלומדות להרפתקה של מעקב אחר הדרכים שבהן מובילים הנרטיבים השונים אלה לאלה והאופנים שבהם מלמד כל סיפור על חברו. ספר איוב, לעומת זאת, נראה לכל הפחות מנותק, אם לא מנוגד ממש ליתר הקורפוס המקראי. מעבר למסר התאולוגי שלו, שנראה לא עקבי, לא ניתן למקם את איוב בתוך הקשר נסיבתי ברור, הוא אינו נטוע באף תקופה מוגדרת או אירוע מוכר, ודרכו אינה מצטלבת עם אף דמות מקראית אחרת. מהסיפור עצמו לא ברור אף אם איוב היה יהודי. מנותק משאר ספרי התנ"ך, משהו באיוב כמו מרחף מעבר לזמן ולמרחב, תחושה שהובילה את ריש לקיש לקבוע כי "איוב לא היה ולא נהיה" (בראשית רבה, נז:ד).

עם זאת, רוב הקוראים מקרב חז"ל היו עיקשים יותר בניסיונותיהם למצוא בסיפור איוב עוגנים זמניים וגאוגרפיים, ללהק אותו כדמות משנה בדמות מקראיות אחרות, כמו בהצטלבות עולמות קולנועית, המעניקה לדמות מרכזית מסדרת סרטים אחת תפקיד שולי בסדרה אחרת. הם סרקו את הסיפור בחיפוש אחר אותות העשויים להצביע על הקשר קונקרטי, ומצאו כך את איוב כמעט בכל מקום - בימי אברהם, השופטים, המלך שלמה, ואפילו אחשוורוש.⁴

4 כל הקריאות הללו מופיעות, בין היתר, בבראשית רבה, נז.
5 כך למשל, איוב מאבד חלק גדול מצאנו, כתוצאה מכך ש"אש אלהים נפלה מן השמים" (איוב א:טז), תמונה המהדהדת את מכת הברד, עם ליבת האש שלה (שמות ט:כד). הוא מוכה בשחין (איוב ב:ז), עוד אחת ממכות מצרים (שמות ט:י-יא). ואולי המכה הרודפת מכולן, כאשר נספים כל ילדיו שעה שקירות הבית קוויסים עליהם - מצוינת בכתוב במילים: "בבית אחיהם הבכור" (איוב, א:יח). כך, נראה שגם מכת מצרים האחרונה אינה פוסחת על איוב.

מידתי בהתחשב בציות הכללי שלו להוראות האל לאורך סיפור בלעם-בלק עצמו. כאן, אם כן, הוא מוצג כמי שקידם אקטיבית את תכניתו של פרעה.

יתרו, חותנו העתידי של משה, אינו יכול לקבל את הצו האכזר של פרעה, אך מכיוון שגם לא יכול היה למנוע אותו - ברח. מעשה זה מזכה אותו בצאצאים - צאצאי משה - שישבו בבית הדין הגבוה של ירושלים העתיקה - הסנהדרין.

גאולה לעולם איננה תהליך "שחור-לבן", שבו מתוגמלים כל הצדיקים ומוענשים כל הרשעים

אבל מבטנו נתון לאיוב. איוב אינו תומך ברדיפה, אך גם אינו מעוניין לאבד את מקומו סביב שולחנו של פרעה. הוא מנסה אפוא לשתוק. בין שמדובר בניסיון חלקלק להבטיח יכולת הכחשה סבירה או שמא ברצון לשמור על היכולות להשפיע טובות בהמשך - התלמוד אינו אוהב את השתיקה הזו. די בה כדי להצדיק את מסכת הייסורים הבלתי נתפשת שאיוב נידון לסבול בספר הנושא את שמו. כך הופך ספר איוב מסיפורו של צדיק

מסורות שונות בחז"ל מפרטות בדיוק היכן היה איוב בזמן שהותם של בני ישראל במצרים: בחצרו של פרעה! איוב מלוהק כיועץ מלכותי מרכזי, ממש ברגע שבו מציע מלך מצרים את גזרות השעבוד הראשונות שהובילו למציאות קבועה של דיכוי. ניזכר בתמונה המקראית: פרעה אומר על ישראל "הֲבֵה נְתַחֲמָה לו" (שמות א:י). המילה "הבה" נשמעת כהצעה יותר מכפקודה או כציווי, כאילו תכניתו של פרעה הושמעה או שווקה לקהל שנכח במקום, בתקווה לקנות את אישורו. התלמוד משלים עבורנו את התמונה:

א"ר חייא בר אבא א"ר סימאי, שלשה היו באותה עצה: בלעם, ואיוב, ויתרו.

בלעם שיעץ - נהרג,

איוב ששתק - נידון ביסורין,

יתרו שברח - זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית.

בבלי סוטה יא ע"א

בתיאור התלמודי מכבדת ברגע הזה חבורה משעשעת של גויים מפורסמים מן התנ"ך. בלעם, שבהמשך יהיה מעורב במזימות נגד בני ישראל, הוא מועמד טבעי לרגע הרדיפה הזה. שתילתו כאן מסייעת גם להסביר את הסוף הקשה שמצפה לו, שעלול להיראות לא

עבדים היינו

— נקודות לדיון —

- ♦ האם לספר סיפור על חירות יכול להוציא אותנו לחופשי? כיצד? האם גם עבדים יכולים לספר סיפור כזה?
- ♦ כשאנחנו מרגישים ומרגישות אסירי תודה על משהו מרגש שקרה לנו, נרצה לספר את הסיפור הזה שוב ושוב, למרות ששמענו אותו כבר. איך יכולה התחושה הזו להתקשר להגדה?

— מעניין לדעת —

- ♦ חלק זה הוא תשובה ל"מה נשתנה".
- ♦ השורה הראשונה מורכבת משילוב של פסוקים מספר דברים פרק ו' ופרק ה'. באופן הזה נוצר סיכום קצרצר של סיפור יציאת מצרים.
- ♦ חלק זה עובר מגנות - שהיינו עבדים ושפחות במצרים - לשבח - שה' הוציא אותנו ממצרים.

6 בספר במדבר לא:טז משה קושר את בלעם עם הפנייה של בני ישראל לפולחן האלילי המיני של בעל פעור, אך נראה שהתיאור הזה לא הניח את דעתו של מחבר המדרש. הסבר מספק למותו של בלעם בחרב.

שהוא מתעסק עם איוב ישראל עולים לים ויורדים ואח"כ אציל את איוב' [...] באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא למשה: 'משה, הרי מסרתי איוב לשטן. מה בידך לעשות? דבר אל בני ישראל ויסעו!'

שמות רבה כא:ז

בתיאור המדהים הזה אנחנו רואים את הקב"ה נוקט טקטיקות הסחה כדי לעכב את המצרים, שאותם, כך נראה, אין הוא מעוניין להביס במהלך מלחמתי רגיל. רק באמצעות השלכתו של איוב אל מלתעות הטורף יוכל ה' לקנות מספיק זמן, זמן שיאפשר לבני ישראל להתחיל בחציית הים. מאין מגיע המדרש הזה? אכן, נראה שיש פער קטן בטקסט המקראי - לא ברור מדוע ה' פוקד פתאום על משה להניע את העם קדימה, כאשר הים טרם נחצה. הנרטיב המועצם שמציע המדרש מספק הקשר נסיבתי לאופי הבהול של הציווי: הקרבתו של איוב לא תחזיק לנצח. אבל למה דווקא איוב? ולמה ליצור הסחה דווקא באמצעות אדם צדיק, בשר ודם, שנדון לייסורים?

המדרש מלמד אותנו שיעור מאתגר במיוחד: לא קיימת גאולה טהורה, נטולת פגיעה באף אדם. תמיד יהיו קרבנות, גם אם אינם ראויים לכך. במציאות תמיד ישנם "איובים" שמשלמים את מחיר השחרור. אכן, יש קול במסורת שלנו שמבטא אינחת ממותם של המצרים עצמם, הלך רוח אוניברסליסטי וחומל, שלפיו לא ניתן לומר הלל שלם בשביעי של פסח מפני שהמצרים טבעו בו בים. אבל לא להגיד הלל שלם זו בקשה מינימלית - מדובר, סך הכול, בבחירה שלא לשמוח לאיד נוכח מפלתם של אויבנו. ברמה הפרטית, כל אחד מאותם חיילים מצרים היה נחוש לבצע רצח עם, וכאשר נחו גופותיהם על קרקעית הים, היה זה ניצחון חד־משמעי של הטוב על הרע, של הקרבן על מדכאו. ניצחון הכרחי, נואב ככל שהיה.

אם נרטיב החירות היחיד שביכולתנו לעכל הוא כזה שבו סוף הדיכוי שלנו יגיע ללא כל נזק משני לאנשים הגונים - סופנו להתפכח מהאשליה

המדרש דוחק בנו לעשות צעד נוסף. אל תזילו דמעות רבות מדי על המצרים. הביטו במקום זאת באיוב. אדם צדיק, חף מאשמה, ידא שמיים, שקוע עד צווארו בסיפור שלא הוא יצר. מדוע היה עליו לסבול?

רע לו לכרוניקה על אודות הגמול הראוי הנקצב למי שאינו מרים קול לנוכח סבלם של אחרים.

איוב אינו אויב העם היהודי כבלעם. הוא אינו סוכן דיכוי, ויוכל לפיכך להיקרא צדיק עד יומו האחרון. אבל איוב לא הצליח לנתק עצמו בפועל מהדיכוי, כפי שעשה יתרו, ויהיה עליו לסבול כתוצאה מכך. גאולה לעולם אינה קורית מאליה. היא זקוקה לא רק למושיעים, אלא גם לאנשים בעמדות כוח הנכונים לסכן חלק מכוחם על מנת להפריע את תכניותיהם של הרודפים. בכך כשל איוב. מבין שורותיו של סיפור יציאת מצרים, הוא שואל אותנו: האם בחרת לשתוק שעה שצריך היה להשמיע קול?

איוב נוכח ברגע שבו נהגית תכניתו של פרעה - אבל תפקידו אינו מסתכם בכך. הופעת האורח של איוב בסיפור מסתיימת על הים עצמו, באותו רגע אחרון,

לא קיימת גאולה טהורה, נטולת פגיעה באף אדם. תמיד יהיו קרבנות, גם אם אינם ראויים לכך

שבו עומדת הגאולה להגיע. המצרים סוגרים על בני ישראל, דוחקים אותם בין הים והמדבר. העם מבוהל, גם בשעה שבה מנסה להרגיעם בהבטחות שה' יושיע אותם מהמשבר הזה וימחה את אויביהם הקרובים. ברגע הזה ה' אומר למשה: "מה-תִּצְעַק אֵלַי דָּבַר אֶל-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְיִסְעוּ" (שמות יד:טו). זה נשמע כאילו דבר־מה בדיוק הוכנס לפעולה, וכעת יש לאחוז בו, לנצל את הרגע. אבל מהו? מדרש מתוך שמות רבה משלים את התמונה:

א"ר חמא ב"ר חנינא: בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד סמאל המלאך לקטרם אותן. ור' חמא בר חנינא פירשה משום אביו: משל לרועה שהיה מעביר צאנו בנהר; בא זאב להתגרות בצאן. רועה שהיה בקי מה עשה? נטל תיש גדול ומסרו לו. אמר, 'יהא מתגשש בזה עד שנעבור את הנהר ואח"כ אני מביאו'. כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד סמאל המלאך לקטרם אותן. אמר לפני הקדוש ברוך הוא, 'רבש"ע עד עכשיו היו אלו עובדים עבודת כוכבים ואתה קורע להם את הים?' מה עשה הקדוש ברוך הוא? מסר לו איוב, שהיה מיועצי פרעה, דכתיב בו 'איש תם וישר' (איוב א:א). אמר לו: 'הנו בידך'. אמר הקדוש ברוך הוא, 'עד

גאולה אמיתית, שאיננה אוטופית, תמיד גובה מחירים. לא נוכל להשיג ניצחון טהור של הטוב על הרע – אף לא בסיפור הארכיטיפי שלנו, אף לא עם מעורבותו הישירה של האל לטובת הנתונים בצרה

יותר, כך יגדל שבחו, וכן תגדל השפעתו. הכנסתו של איוב לסיפור יציאת מצרים מעירה את תשומת לבנו למורכבויות הגאולה – העומדים מנגד שנראים תמימים אבל אינם כאלה, האדוקים שבכל זאת תורמים להעמקת הדיכוי, והחפים מפשע שנדרשים לסבול כדי שניתן יהיה להוציא את המשועבדים לגאולה. גאולה אמיתית, שאיננה אוטופית, תמיד גובה מחירים. לא נוכל להשיג ניצחון טהור של הטוב על הרע – אף לא בסיפור הארכיטיפי שלנו, אף לא עם מעורבותו הישירה של האל לטובת הנתונים בצרה. כל שנוכל לעשות, אולי, הוא לחגוג את הגאולות שבהן זכינו, תוך הכרה בכל ההיבטים השונים שבהם הן היו חסרות, בלתי מושלמות.

מכיוון שכזה הוא העולם. השחרור משעבוד כרוך באלמות, כרוך בבחירת מנצחים ומפסידים, כרוך בכאוס ובהפיכה. וכאשר משולחים כלבי המלחמה, לא רק הרשעים נלכדים ברשת. המדרש קורא לנו לנסח סיפורי גאולה מורכבים יותר. אם הגאולה היחידה שביכולתנו לשאת היא כזו שבה סובלים רק הרשעים המוחלטים, כנראה איננו רוצים גאולה באמת. אם נרטיב החירות היחיד שביכולתנו לעכל הוא כזה שבו סוף הדיכוי שלנו יגיע ללא כל נזק משני לאנשים הגונים – סופנו להתפכח מהאשליה. אנחנו עלולים אף להגיע למקום שבו לא יהיה עוד ביכולתנו לשמוח בגאולת עמנו, מפני שכל שנראה יהיה סבלם של אחרים. באמצעות הכנסתו של איוב אל רגע הגאולה על הים, מנסה מדרש שמות רבה לחסן אותנו מפני השגיאה הזו. אנחנו מוכרחים ללמוד לחגוג את חירותנו בעודנו מישירים מבט נכוחה אל איוב. סבלו אינו יכול להאפיל על שמחתנו, ומן העבר השני, אסור לתת להכרת הטוב שלנו לסמא את עינינו מכאבו. ואף אם אמנם שירת איוב את פרעה, יהיה עלינו לראותו כפי שהוא באמת: אדם הגון, ירא שמיים, שמעולם לא רצה בדבר מכל זה.

ההגדה אומרת לנו כי "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הדי זה משובח". על פי הקריאה המקובלת, ככל שנספר את סיפור יציאת מצרים יותר פעמים, כן ייטב. אבקש להציע קריאה מזווית אחרת: ככל שנגדיל את הסיפור, ככל שנעשה אותו מורכב וניואנסי

הרב איתן טוקר הוא נשיא, ראש ישיבה וראש תחום הלכה בהדר. הרב איתן הוסמך לרבנות על ידי הרבנות הראשית לישראל. הוא בעל תואר שלישי בתלמוד בבלי המדרש לרבנים באמריקה (JTS) ותואר בוגר מאוניברסיטת הרווארד. כמו כן, איתן הוא עמית בוגר של תכנית וקסנר וממקימי קהילת הדר בניו יורק. ספרו "הן הם יודו – שוויון ותפילה בהלכה", שנכתב במשותף עם הרב מיכאל רוזנברג, דאה אור בתרגום לעברית בשנת 2023 בהוצאת ידיעות ספרים.

tucker@hadar.org

בני מאמינים: אמונה שורשית גם בעתות משבר

ר' אבי שטרואסברג

מה המשמעות של הביטוי בני מאמינים המתייחס לבני ישראל היוצאים ממצרים? הרב קלונימוס קלמן שפירא (פולין, 1889-1943) מבחין בין שני סוגי אמונה: אמונה בעתות שמחה ואמונה בעתות צער והוא מלמד אותנו שגם כשאנחנו שבורים וחסרי אמונה, אנו עדיין "בני מאמינים" והכוחות שלנו נטועים בנו מדורי דורות.

וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי, אוֹתָהּ שָׁעָה דָּבַר מֹשֶׁה שְׁלֹא בַהֲגֹן, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ: 'וְשָׁמְעוּ לְקוֹלִי' (שמות ג:ח), וְהוּא אָמַר: 'וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי'. מִיָּד הִשְׁיבוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשִׁטְתּוֹ, נָתַן לוֹ אוֹתוֹת לְפִי דְבָרָיו. רָאָה מֶה בְּתִיב אַחֲרָיו: 'וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו מִזֶּה בִּידֶךָ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, כְּלוֹמַר מִזֶּה שֶׁבִּידֶךָ אַתָּה צָרִיךְ לְלַקּוֹת, שְׂאֵתָה מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל בְּנֵי, הֵם מְאֱמִינִים בְּנֵי מְאֱמִינִים, מְאֱמִינִים, שְׂנֵאָמַר: 'וַיֵּאֱמֵן הָעָם' (שמות ד:לא). בְּנֵי מְאֱמִינִים, שְׂנֵאָמַר: 'וַיֵּאֱמֵן בֵּה' (בראשית טו:ו)

שמות דבה גיב

על פי המדרש, ה' בוחר במטה של משה להראות את האותות, לא רק מפני שזה החפץ שהיה זמין בידו של משה ויכול להפוך לנחש בקלות, אלא דווקא כי משה היה ראוי להילקוט על ידי אותו מטה על האופן שבו דיבר על בני ישראל. הקב"ה מגן על בני ישראל ואומר: "הם מאמינים בני מאמינים". הפסוקים משמשים הוכחה לא רק לעצם אמונתם של בני ישראל בה' בדור זה, אלא גם לעצם היותם צאצאים של מאמינים. אם מישהו קטן אמונה פה, אלה לא בני ישראל, אלא משה עצמו.

אני מודה שאני לא מאמינה גדולה. אם אלוקים היה פונה אליי ואומר לי להיכנס לים סוף, סביר להניח שהייתי שואלת: "תוכל רק לקרוע לי את הים קודם?". ואם אלוקים היה מבקש ממני לצאת ממצרים ולבוא אחריי לארץ רחוקה ולא מוכרת, הייתי אומרת, "לפחות את מצרים אני מכירה ויודעת." אני אדם שאוהב בהירות ותשובות. רוצים שאצא להרפתקה? קודם תראו לי את מפת הדרכים. רוצים שאכנס לארץ מלאה בענקים? תסבירו לי מה התכנית. כזאת אני.

נראה שגם למשה, עם כל גדולתו, יש הרבה ספקות כשאלוקים פונה אליו בסנה ומטיל עליו את התפקיד להנהיג את בני ישראל ולהוציאם ממצרים. הוא שואל שאלה אחר שאלה: "מי אנכי כי אלך אל פרעה?" (שמות ג:יא) "וַאֲמַרוּ לִי מֶה שְׁמוֹ מֶה אֶמַר אֲלֵהֶם?" (שם:יג) והשאלה הגדולה ביותר, שאולי מבטאת את פחדו העמוק ביותר: "וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֵלֶיךָ ה'?" (שם ד:א) משה, מלא בחששות וספקות, מאמין שבני ישראל יהיו כמוהו, חסרי אמונה, לא מוכנים להנהגה של איש לא מוכר ואלוקים לא ידוע שיובילו אותם אל הלא נודע.

במדרש שמות רבה הקב"ה מגיב לספקות של משה בכעס. משה אולי חושב שבני ישראל לא יאמינו בה', אבל ה' מכיר את ילדיו טוב יותר.

אני תוהה: האם ה' היה מגן עליי היום, כמו שהוא הגן על בני ישראל אז? מה אם לבני ישראל באמת הייתה אמונה ייחודית בה', אף שאלוקים היה חדש ולא מוכר, ולמרות חוסר הוודאות לגבי המסע העומד לפנייהם? מה אם אין לי הביטחון שה' טוען שהיה לבני ישראל, ואני יותר כמו משה, מלאה בספקות, תהיות, ושאלות? האם גם עליי ה' היה אומר שאני "מאמינה בת מאמינים"?

הרב קלונימוס קלמן שפירא, ה"אש קודש", חי בתקופה שבה אמונה באלוקים הייתה קשה אם לא בלתי אפשרית. הרב שפירא, שלימד תורה מתוך גטו ורשה, ראה אנשים שבעברם חיו חיי תורה ומצוות, אולם לנוכח המציאות האיומה שבה חיו, הם איבדו את האמונה שלהם באלוקים הנותן לזוועות השואה לקרות. אנשים שאבדה להם היכולת להאמין.

האמונה שלנו היא לא אך ורק שלנו והיא איננה תלויה רק בנו, אלא היא ירושה שעוברת אלינו מהדורות שקדמו לנו.

הרב שפירא כותב שהמדרש הנ"ל מלמד אותנו ש"אמונתם מאבותיהם הוא להם מפני שהם בני מאמינים". האמונה שלנו היא לא אך ורק שלנו והיא איננה תלויה רק בנו, אלא היא ירושה שעוברת אלינו מהדורות שקדמו לנו.

וכנראה ב' בחינות באמונה ישנן באיש. כשהוא בהתחזקות ומכל שכן גם בשמחה אז גם מרגיש את האמונה בודאות משא"כ כשהוא בעצבות ומכל שכן כשחס וחלילה כולו נשבר, יש שאינו מרגישה [...] אבל גם אז אין לומר וח"ו אינו מאמין, מאמין הוא גם אז רק שאינו מרגישה.

אש קודש, פרשת החודש, 14 במרץ 1942

הרב שפירא מלמד שיש שני סוגים של אמונה. ישנה האמונה שאנו מרגישים בעתות שמחה. זו אמונה שבאה בקלות. ללא אתגרים שמרחיקים אותנו מאלוקים, אנו חווים את האמונה הזאת כדבר ודאי. אבל הרב שפירא מודה שיש גם זמנים שבהם אדם כל כך שבור, עד שהוא אינו חווה אמונה בחייו. במצב כזה אדם עלול אפילו לומר על עצמו שהוא אינו מאמין. חס וחלילה, אומר האש קודש, שאדם יגיד דבר כזה. הוא מחזק אותנו בטענה שאפילו כשאנחנו שבורים, אפילו כשאין לנו אמונה, אנחנו עדיין מאמינים. למה? כי האמונה שלנו איננה תלויה רק בנו. אפילו אם אנחנו עצמנו אינו מאמינים, אנחנו בני מאמינים.

במדרש בשמות רבה, אלוקים מגן על בני ישראל מפני משה ומעיד שבני ישראל הם לא רק מאמינים בעצמם, אלא הם גם בני מאמינים. הרב שפירא מבטיח לנו שאפילו ברגעים שבהם אנחנו לא חושבים על עצמנו בתור אנשים מאמינים, אנחנו עדיין מאמינים, מכוח היותנו בני מאמינים.

הלימוד הזה מנחם ומחזק אותי. ראשית, הרב שפירא מאשר שהאמונה החזקה והבטוחה שה' טוען שקיימת אצל בני ישראל לא תמיד זמינה ונוכחת אצל כל אחד ואחת מאיתנו. ייתכנו רגעים בחיינו שבהם אנחנו לא בטוחים, אנחנו כמו אונייה אבודה בלב ים ללא עוגן, מלאים בשאלות וספקות. אבל אפילו ברגעים האלה, הוא מלמד, אנחנו יכולים לבטוח שאנחנו אף פעם לא חסרי עוגן לחלוטין. האמונה שאנחנו יורשים מאבותינו מחברת בינינו ובין הקב"ה גם כשהיכולת הפרטית שלנו להאמין מוטלת בסימן שאלה.

אני מאחלת לכולנו בפסח הזה את הביטחון בה' שהיה לבני ישראל, שהסכימו לבצע את קפיצת האמונה וללכת אחרי מנהיג זר ואלוקים לא מוכר שהוציאו אותם ממצרים, בלי מפה ובלי תכנית מוסכמת. אבל, אם נמצא את עצמנו ללא אמונה בטוחה שכזו, אני רוצה להציע את המתנה שנותנת לנו תורתו של הרב שפירא - שרשרת של אמונה שמחברת אותנו לאבותינו ומקרבת אותנו לאלוקים.

ר' אבי שטראוסברג היא המנהלת של יוזמות למידה בהדר, ומתגוררת בוויניטון. לפני כן, שימשה מנהלת הלמידה הקהילתית של בית הכנסת בסנט פול, מינסוטה. היא הוסמכה לרבנות בהיברו קולג' בבוסטון והיא בוגרת תכנית וקסנו. בנוסף, יש לה תואר שני בחינוך יהודי.

straussberg@hadar.org

תוכנית אלול

שווה באיחור!

צעירים וצעירות בוגרי ישיבות ומדרשות מוזמנים ללמוד בבית המדרש שלנו גמרא, הלכה ומחשבה, עם סגל הוראה שווה במיוחד ובאווירה שוויונית ונעימה. לינה ומלגה - עלינו!

9.9.24 ז' אלול התשפ"ד עד

9.10.24 ז' תשרי התשפ"ה

נפתחה ההרשמה המוקדמת

באתר מכון הדר

mechonhadar.org.il/elul

על התכנית:

תכנית אלול היא הזדמנות חד-פעמית למלא מצברים ולחוות בירושלים לימוד תורה ישיבתי, מעמיק ומשותף לגברים ונשים. באווירה המיוחדת של חודש אלול ניצור קשרים חדשים, נשאל שאלות ונבנה קהילה בבית מדרש שהוא בית.

מצאו את הקהילה
הקרובה למקום מגוריכם
באתר מכון הדר:

קהילות "בשותף" במכון הדר

מרחב לקהילות מתפללות

תשובות הלכתיות | הכשרות תפילה | קבוצות עמיתים |
כנס שנתי | מענקי עידוד | ליווי פרטי למובילי קהילה |
תמיכה במניינים בהקמה מהצעד הראשון ועוד

שיעורים מעמיקים בגמרא, הלכה ומחשבה,
ימי עיון, תפילות שבת וחג, סמינרים,
לימודי נוסח, מקהלת חזנות ועוד

חדש האכון הדר
הצדמנויות לימודים עם בתל אביב ובאר שבע!

